

سرمایه اجتماعی، اسلام و توسعه اقتصادی

دکتر یدالله دادگر

استاد دانشگاه شهیدبهبشتی

دکتر محمدنقی نظرپور

دانشیار دانشگاه مفید

مصطفی منتظری مقدم

کارشناس ارشد علوم اقتصادی

عنوان و نام پدیدآور	سرمایه اجتماعی، اسلام و توسعه اقتصادی
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۲۴۸ص.: جدول.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۳۳۸۲-۰۹-۴
وضعیت فهرست نویسی	فیای مختصر
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: نمایه.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۲۷-۲۱۷؛ همچنین به صورت زیرنویس.
سرشناسه	: دادگر، یدالله، ۱۳۳۴ -
شناسه افزوده	: نظرپور، محمدنقی، ۱۳۴۲ -
شناسه افزوده	: نظرپور، محمدنقی، ۱۳۴۲ - منتظری مقدم، مصطفی، montazeri mostafa
	۱۳۶۲، مولف
شماره کتابشناسی ملی	۳۷۸۲۶۷۲

نام کتاب: سرمایه اجتماعی، اسلام و توسعه اقتصادی
نویسنده: دکتر یدالله دادگر، دکتر محمدنقی نظرپور، مصطفی منتظری مقدم
ناشر: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: تابستان ۱۳۹۴

قیمت: ۱۶۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۳۸۲-۰۹-۴

آماده سازی ادبی و هنری: دفتر خدمات پژوهشی مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: جنگل

آدرس ناشر: خیابان شهید باهنر (نیاوران) - جمال آباد - خیابان شهید مختار عسگری - شماره ۶

تلفکس: ۲۶۱۱۶۸۵۲

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
فصل اول کلیات و مفاهیم اولیه.....	۱۳
۱-۱ مقدمه.....	۱۳
۱-۲ ضرورت بحث.....	۱۶
۱-۳ ملاحظات روش شناختی و مفاهیم اولیه.....	۱۹
نکات پایانی.....	۲۲
فصل دوم مطالعات سرمایه اجتماعی.....	۲۵
۲-۱ مقدمه و پیشینه مطالعات سرمایه اجتماعی.....	۲۵
۲-۲ مفهوم سازی سرمایه اجتماعی.....	۳۲
۲-۳ ابعاد و ویژگی های سرمایه اجتماعی.....	۴۰
۲-۴ سرمایه اجتماعی، رشد و توسعه اقتصادی.....	۴۸
۲-۴-۱ تحقیقات انجام شده در خارج از ایران.....	۴۹
۲-۴-۲ تحقیقات انجام شده در ایران.....	۵۵
نکات پایانی.....	۶۰
فصل سوم چارچوب مفهومی و مبانی نظری.....	۶۳
۳-۱ مقدمه.....	۶۳
۳-۲ ابعاد، سطوح و مؤلفه های سرمایه اجتماعی.....	۷۰
۳-۲-۱ سطوح سرمایه اجتماعی.....	۷۴
۳-۲-۲ مؤلفه ها و عناصر سرمایه اجتماعی در اندیشه متعارف.....	۷۶
۳-۳ سرمایه اجتماعی و اقتصاد.....	۸۳

نکات پایانی.....	۹۶
ضمیمه فصل سوم.....	۹۸
فصل چهارم سرمایه اجتماعی از دیدگاه اسلام.....	۱۰۵
۴-۱ مقدمه.....	۱۰۵
۴-۲ مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در اندیشه دینی.....	۱۰۷
۴-۲-۱ اعتماد.....	۱۰۷
۴-۲-۲ انسجام اجتماعی.....	۱۲۲
۴-۲-۳ مشارکت اجتماعی.....	۱۲۴
۴-۲-۴ صداقت، امانتداری و وفای به عهد.....	۱۳۶
۴-۲-۵ ایثار.....	۱۳۸
۴-۲-۶ مالکیت برادرانه.....	۱۴۱
۴-۳ نقش دولت در توسعه سرمایه اجتماعی از نظر اسلام.....	۱۴۲
۴-۳-۱ دولت اسلامی و اعتماد.....	۱۴۴
۴-۳-۲ دولت اسلامی و انسجام اجتماعی.....	۱۴۶
۴-۳-۳ دولت اسلامی و مشارکت اجتماعی.....	۱۴۸
نکات پایانی.....	۱۵۲
فصل پنجم سرمایه اجتماعی در اندیشه دینی و توسعه اقتصادی.....	۱۵۵
۵-۱ مقدمه.....	۱۵۵
۵-۲ سرمایه اجتماعی و کارایی بازار.....	۱۵۷
۵-۳ سرمایه اجتماعی و کارایی دولت.....	۱۶۰
۵-۴ سرمایه اجتماعی و هزینه‌های معاملاتی.....	۱۶۲
۵-۵ سرمایه اجتماعی و توسعه مالی.....	۱۶۴
۵-۶ سرمایه اجتماعی و کاهش فقر.....	۱۶۶
۵-۷ سرمایه اجتماعی، اشتغال و نوآوری.....	۱۶۸
۵-۸ سرمایه اجتماعی و امنیت.....	۱۶۹
۵-۹ سرمایه اجتماعی و رشد اقتصادی.....	۱۷۰
نکات پایانی.....	۱۷۳

فصل ششم تحلیل تجربی سرمایه اجتماعی از نظر اسلام با استفاده از رهیافت منطق فازی

۱۷۵.....

۱۷۵..... ۶-۱ مقدمه

۱۷۶..... ۶-۲ سیر تطور و مفاهیم پایه‌ای نظریه مجموعه‌های فازی

۱۸۱..... ۶-۳ روش‌شناسی کلی و جزئیات تحلیل

۱۸۵..... ۶-۴ استخراج شاخص سرمایه اجتماعی در آموزه‌های اسلامی

۱۸۸..... نکات پایانی

۱۹۰..... ۶-۷ ضمیمه فصل ششم

فصل هفتم جمع‌بندی و پیشنهاد راهبردهایی برای برنامه‌های توسعه

۱۹۷..... ۷-۱ مقدمه

۲۰۱..... ۷-۲ راهبردهایی برای برنامه‌های توسعه

۲۰۳..... ۷-۲-۱ چارچوب برنامه‌های توسعه اقتصادی پس از انقلاب

۲۰۸..... ۷-۲-۲ توصیه‌های سیاستی برای برنامه‌های توسعه

۲۱۴..... نکات پایانی

۲۱۷..... کتاب‌نامه

۲۲۹..... واژه‌نامه

۲۲۹..... واژه‌نامه لاتین به فارسی

۲۳۲..... واژه‌نامه فارسی به لاتین

۲۳۷..... نمایه

پیشگفتار

«سرمایه اجتماعی» از جمله مفاهیم پیچیده، چندوجهی و بین‌رشته‌ای است که در سال‌های اخیر اندیشمندان حوزه‌های گوناگون علوم اجتماعی به آن توجه ویژه‌ای کرده‌اند و مطالعات فراوانی درباره آن صورت پذیرفته است. این مفهوم مهم از یک سو به مبانی اخلاقی و به ویژه اخلاق عملی اشاره می‌کند و بخش‌هایی از خلأهای رویکرد صرف اقتصادی را - که در آن اخلاق به صورتی خنثی و غیر علمی قلمداد می‌شود - دربرمی‌گیرد و از سویی دیگر، چارچوب بین‌رشته‌ای آن تأثیر و تأثر ابعادی از جامعه‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی، علوم تربیتی، حقوق و حتی عناصری از فلسفه را شامل می‌شود.

تبیین ارتباط این مطالعه فراگیر در عرصه علوم انسانی و اجتماعی، با تعالیم ادیان الهی - به ویژه اسلام - یکی از رسالت‌های این کتاب است که دست کم می‌تواند در آمدی برای ورود مفاهیم دینی در این حوزه باشد و باب گفتمان علمی در این عرصه را بگشاید و اندیشمندان علاقه‌مند به موضوع را به تعمیق مباحث مربوطه فراخواند.

ارزیابی تأثیر رویکرد اسلامی از سرمایه اجتماعی بر «توسعه اقتصادی» از دیگر وظایف و رسالت‌های این اثر است. همچنین به دلیل آنکه مواردی از ابعاد نظری این مطالعه زمینه آزمون تجربی بیابد، با استفاده از رهیافت منطق فازی، سرمایه اجتماعی از نظر اسلام محک تجربی نیز پیدا می‌کند.

بنابراین این رساله در هفت فصل مفصل شد تا مباحث مورد نظر، انسجام معنی‌داری میان عنوان و محتوا را سامان دهد. فصل اول، کلیات و مفاهیم کلیدی را تبیین می‌کند.

فصل دوم، ادبیات و فصل سوم پایه‌های نظری بحث را توصیف می‌کند. فصل چهارم به بازشناسی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه اسلام می‌پردازد. فصل پنجم نقش سرمایه اجتماعی مبتنی بر آموزه‌های دینی، در مقوله توسعه اقتصادی را تحلیل می‌کند و فصل ششم تحلیل تجربی سرمایه اجتماعی از نظر اسلام را با رویکرد منطق فازی تشریح می‌کند و سرانجام فصل هفتم ضمن جمع‌بندی، بر راهبردهایی برای برنامه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی تأکید می‌کند.

در پایان ذکر چند نکته ضروری به نظر می‌رسد:

یک. از آنجا که این نوشتار، از جمله موارد محدود صورت گرفته در زمینه مورد بحث است، طبیعتاً مانند هر تلاش اولیه، از اشکال خالی نیست و به دستگیری صاحب‌نظران و علاقه‌مندان به موضوع در ارائه پیشنهادها، رفع نارسایی‌ها و تکمیل مباحث طرح شده نیازمند است.

دو. این کتاب علاوه بر استفاده دانشجویان اقتصاد می‌تواند برای علاقه‌مندان به مطالعات بین رشته‌ای اقتصاد و دیگر رشته‌های علوم اجتماعی نیز مفید باشد. همچنین چارچوب مطالب به گونه‌ای سامان یافته است که می‌تواند به عنوان متن کمک درسی برای اقتصاد اسلامی و برخی از دروس عمومی اسلامی کارساز باشد.

سه. با وجود سازگاری یافته‌های تجربی (فصل ششم) با ابعادی از محتوای این پژوهش، هدف نویسندگان عمدتاً بر تبیین نظری موضوع، تشریح ابعاد فرهنگی و توصیف کارساز بودن و مقایسه‌پذیر بودن پیوند سرمایه اجتماعی و آموزه‌های دینی متمرکز است و بنابراین محک تجربی صورت گرفته را برای پوشش تمامی مطالب طرح شده در این نوشتار کافی نمی‌باشد و تحلیل تجربی موضوع نیازمند پژوهش‌های تکمیلی است.

چهار. این اثر وام‌دار همراهی و هم‌رأیی دانشمندان ارجمند و تلاش علمی مؤلفان کتب متعدد و نویسندگان مقالات گوناگونی است که به یقین سپاس ایشان خارج از توان نویسندگان این کتاب است. به حکم ادب تألیف، از یکایک استادان، صاحب‌نظران و همکارانی که در تهیه این دفتر بذل محبت کردند قدردانی می‌شود. با این همه از حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر سیدحسین میرمعزی ریاست وقت انجمن اقتصاد

اسلامی حوزه علمیه قم و همکاران محترمشان، جناب آقای دکتر مسعود نیلی ریاست محترم مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی و همکاران ارجمندشان به‌ویژه جناب آقای دکتر مهدی برکچیان معاونت محترم پژوهشی، جناب آقای محمدحسین وجیهی‌نژاد سرپرست محترم دفتر تدوین منابع علمی و کتابخانه و سرکار خانم اعظم اسماعیلی کارشناس محترم دفتر تدوین منابع علمی که اسباب انتشار این رساله را فراهم ساختند، صمیمانه تشکر می‌شود.

پنج. نویسندگان سپاسگزار همه استادان، محققان، دانشجویان و دانش‌پژوهان بزرگواری خواهند بود که نکات اصلاحی، پیشنهادی و تکمیلی خود را گوشزد فرمایند.

بهار ۱۳۹۴ / یدالله دادگر، محمدنقی نظریور، مصطفی منتظری مقدم